

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/polskie-sily-zbrojne-po/98514,W-niemieckim-i-polskim-mundurze-Dokumentacja-Pawla-Ziai-w-zasobie-Archiwum-IPN.html>

Fot. z zasobu IPN (archiwum osobiste Pawła Ziai - dar prywatny Marka Ziai)

ARTYKUŁ

W niemieckim i polskim mundurze. Dokumentacja Pawła Ziai w zasobie Archiwum IPN

OKRES HISTORYCZNY

(1922-1939) II Rzeczpospolita (1939-1945) II wojna światowa

Autor: JOANNA DARDZIŃSKA 03.02.2023

Paweł Stanisław Ziaja urodził się 19 października 1923 r. w Chorzowie w

rodzinie polskiej, od pokoleń zamieszkałej na terenie Górnego Śląska. W związku z niepowodzeniami frontowymi wojsk niemieckich i zwiększeniem zapotrzebowania na żołnierzy otrzymał powołanie do Wehrmachtu, a następnie został wcielony do *Afrika Korps*.

Problematyka służby Polaków w niemieckiej armii w czasie II wojny światowej w debacie publicznej pojawiła się stosunkowo niedawno. W PRL nie był to temat chętnie podejmowany. Po powstaniu IPN zaczęły pojawiać się publikacje dotyczące żołnierzy z polskich terenów wcielonych do III Rzeszy w latach 1939-1945, którzy służyli w mundurach Wehrmachtu. Doprowadziły one do ustalenia wielu szczegółów tego zagadnienia, zmiany przekonań, lecz szereg pytań pozostaje jeszcze bez odpowiedzi. Dlatego tak ważne są materiały źródłowe, pamiętniki, fotografie i inna dokumentacja po Polakach mających za sobą przeszłość w wojsku niemieckim, które uzupełniają obraz losów m.in. Górnoszlązaków siłą wcielonych do Wehrmachtu, okoliczności dezercji, służby w wojsku polskim oraz życia w okresie powojennym.

Archiwum osobiste Pawła Ziaia tworzą zdjęcia i zapiski (*Panzerarmee Afrika Kalender 1943*) z okresu służby w *Deutsche Afrika Korps* oraz dokumentacja i fotografie ze służby w PSZ i z pierwszych lat powojennych. Jako pamiątkę ze służby w obu armiach Paweł Ziaja zachował też elementy umundurowania: opaskę *Afrika Korps* i brytyjską bluzę *battledress* z polskimi dystynkcjami kaprała i naszywkami „Poland” na rękawach.

3 grudnia 2021 r. Pan Marek Ziaja (Anglik polskiego pochodzenia, który kilka lat temu przeprowadził się do Polski i osiedlił na Dolnym Śląsku) przekazał do zasobu archiwalnego IPN dokumentację swojego ojca, Pawła Ziaia, z okresu służby w Wehrmachcie, a następnie w Polskich Siłach Zbrojnych (PSZ). Nabytek pozyskano w ramach projektu Archiwum Pełne Pamięci.

Archiwum osobiste Pawła Ziaia tworzą: *Panzerarmee Afrika Kalender 1943* z zapiskami w języku polskim i niemieckim odnoszącymi się do przebiegu służby w *Deutsche Afrika Korps* (DAK) oraz okoliczności, w których

trafił do PSZ, dokumentacja z okresu służby w PSZ, w tym dokumenty dotyczące szkoleń, m.in. w ośrodku dla kandydatów na cichociemnych ze specjalnością łączności w Polmont, zdjęcia z czasu służby w DAK oraz zbiór fotografii z pobytu w Polmont i z pierwszych lat powojennych.

Jako pamiątkę ze służby w obu armiach Paweł Ziaja zachował również elementy umundurowania: opaskę *Afrika Korps* noszoną u dołu prawego rękawa kurtki tropikalnej, a także sukienną bluzę typu battledress wzoru brytyjskiego P-40 z polskimi dystynkcjami kaprała, odznaką wojsk łączności, granatowo-czarnym parcianym sznurem na lewym ramieniu i naszywkami z napisami „Poland” na obu rękawach. Dokumenty zostały włączone do zasobu archiwalnego pod sygnaturą 4160. Po zdigitalizowaniu i poddaniu ich zabiegom konserwatorskim są one udostępniane m.in. do celów naukowo-badawczych i edukacyjnych.

**Paweł Ziaja wśród znajomych,
lata powojenne. Fot. z zasobu IPN
(archiwum osobiste Pawła Ziai -
dar prywatny Marka Ziai)**

Paweł Ziaja, pierwsza połowa lat czterdziestych XX w. Fot. z zasobu IPN (archiwum osobiste Pawła Ziai - dar prywatny Marka Ziai)

Portret Ingrid Bergman jako Ilsa Lund Laszko z filmu „Casablanka”, rysunek Pawła Ziai. Casablanka (Maroko), 4 lipca 1943 r. Z zasobu IPN (archiwum osobiste Pawła Ziai - dar prywatny Marka Ziai)

Pod niechcianym sztandarem

Paweł Stanisław Ziaja urodził się 19 października 1923 r. w Chorzowie w rodzinie polskiej, od pokoleń zamieszkałej na terenie Górnego Śląska. Edukację rozpoczął w 1929 r. w Publicznej Szkole Powiatowej im. Juliusza Ligonia w Chorzowie (7 klas). Naukę kontynuował w Państwowym Gimnazjum Męskim im. Stanisława Kostki, w klasie o profilu matematyczno-fizycznym (3 klasy). Po wybuchu II wojny światowej i przyłączeniu Chorzowa do III Rzeszy kształcił się już na kursie korespondencyjnym w M.B.Z.L. w Berlinie, zdobywając uprawnienia kreślarza maszynowego.

W okresie od 1 marca do 26 czerwca 1942 r. Paweł Ziaja pracował w wyuczonym zawodzie w Państwowej Fabryce Związków Azotowych w Chorzowie – zakładzie o znaczeniu strategicznym z uwagi na profil związany z

produkcją amunicji. W związku z niepowodzeniami frontowymi wojsk niemieckich i zwiększeniem zapotrzebowania na żołnierzy otrzymał powołanie do Wehrmachtu, a następnie został wcielony do *Afrika Korps*.

Z adnotacji w kalendarzu wynika, że Paweł Ziaja wraz z niemieckim batalionem dotarł przez Neapol na front afrykański. Pod koniec marca przybył do Tunezji, gdzie, choć nie brał udziału w walkach, 11 maja 1943 r. trafił do angielskiej niewoli.

W trakcie służby w niemieckim korpusie, aż do momentu wcielenia w szeregi wojska polskiego, prowadził zapiski w kalendarzu *Panzerarmee Afrika Kalender* na rok 1943. Są to zwykle lakoniczne informacje o aktualnym położeniu i zdarzeniach, obserwacje, daty wysyłanej i otrzymywanej korespondencji, a także adresy różnych osób zamieszkałych w Chorzowie (ówczesnym Königshütte).

Polsko brzmiące nazwiska i powtarzająca się nazwa miasta pozwalają sądzić, że są to adresy rodzin polskich kolegów z Chorzowa, którzy podobnie jak on zostali wcieleni do niemieckiej armii. Z adnotacji w kalendarzu wynika, że Paweł Ziaja wraz z niemieckim batalionem dotarł przez Neapol na front afrykański. Pod koniec marca przybył do Tunezji, gdzie, choć nie brał udziału w walkach, w niewyjaśnionych okolicznościach 11 maja 1943 r. trafił do angielskiej niewoli i został osadzony w obozie jenieckim w Grombalii.

Mapa strefy działań wojennych w Tunezji w czasie II wojny światowej. Z zasobu IPN (archiwum osobiste Pawła Ziai - dar prywatny Marka Ziai)

Paweł Ziaja (pierwszy od lewej) w okresie służby w Afrika Korps. Bagnoli (Włochy), 25 lutego 1943 r. Fot. z zasobu IPN (archiwum osobiste Pawła Ziai - dar

prywatny Marka Ziai)

**Paweł Ziaja w trakcie służby,
1946 r. Fot. z zasobu IPN
(archiwum osobiste Pawła Ziai -
dar prywatny Marka Ziai)**

Wśród swoich

Uwagę przeglądającego ten nietypowy pamiętnik przykuwa notatka z 18 czerwca 1943 r. o pierwszym spotkaniu żołnierza z polskim oficerem, por. Piotrkowskim, w amerykańskim obozie jenieckim w okolicach Casablanki (Maroko). Kilka dni później Paweł Ziaja opuścił amerykański obóz dla jeńców niemieckich i przeszedł do obozu dla jeńców polskich, którzy mieli za sobą służbę w Wehrmachcie.

W następnych dniach, pod eskortą Amerykanów, przybył do Algieru. W obozach Corso i Alma pracował przy budowie szpitala. 24 lipca 1943 r. jeńców pochodzenia polskiego odwiedził konsul generalny RP w Afryce Północnej, hrabia Emeryk August Hutten-Czapski. Dwa dni później Paweł Ziaja poznał rtm. Józefa Zabielskiego, co – jak wynika z notatek – musiało być istotne: po tym spotkaniu zaczął wykonywać szkice dla polskiego sztabu, a następnie został włączony do poczty batalionowego nazwanego przez rtm. Zabielskiego imieniem gen. Kazimierza Sosnkowskiego.

Być może skrzętnie odnotowane w kalendarzu spotkanie Pawła Ziaia z rotmistrzem Zabielskim, posiadane przez Ziaję umiejętności, wykształcenie, cechy charakteru i postawa zadecydowały o jego dalszych losach w Polskich Siłach Zbrojnych na terenie Wielkiej Brytanii, czyli o skierowaniu do służby w ośrodku szkoleniowym dla kandydatów na cichociemnych ze specjalnością w łączności w Polmont (Szkocja).

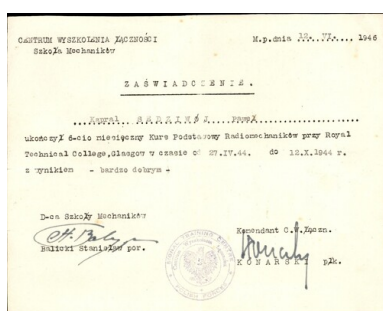
W tym miejscu warto wspomnieć, że rtm. Józef Zabielski „Żbik” był cichociemnym, który w tym okresie (od lipca 1943 do stycznia 1944 r.), jako przedstawiciel Oddziału VI Naczelnego Wodza w Algierze, zajmował się weryfikacją jeńców polskiego pochodzenia. Weryfikacja ta polegała m.in. na potwierdzeniu obywatelstwa polskiego lub polskiej narodowości, znajomości języka, stanu zdrowia czy stopnia wojskowego w Wehrmachcie. Być może skrzętnie odnotowane w kalendarzu spotkanie Pawła Ziaia z rotmistrzem Zabielskim, posiadane przez Pawła Ziaję umiejętności, wykształcenie, cechy charakteru i postawa zadecydowały o jego dalszych losach w Polskich Siłach Zbrojnych na terenie Wielkiej Brytanii, czyli o skierowaniu do służby w ośrodku szkoleniowym dla kandydatów na cichociemnych ze specjalnością w łączności w Polmont (Szkocja).

Pod koniec września 1943 r. grupa Polaków, byłych żołnierzy Wehrmachtu, wyruszyła na pokładzie okrętów wojennych z Algieru w kierunku Wielkiej Brytanii. 26 października Paweł Ziaja, pod zmienionym nazwiskiem Sędziwój, został oficjalnie wcielony do służby w Polskich Siłach Zbrojnych pod dowództwem brytyjskim (nr ew. PSZ 33141). Ślężacy mający za sobą służbę w armii III Rzeszy zmieniali nazwiska w celu uniknięcia represji w przypadku dostania się do niemieckiej niewoli.

Paweł Ziaja (pierwszy od lewej) z kolegami w Ośrodku Wyszukiwawczym Sekcji Dyspozycyjnej Oddziału Specjalnego Sztabu Naczelnego Wodza. Polmont, 1946 r. Fot. z zasobu IPN (archiwum osobiste Pawła Ziai - dar prywatny Marka Ziai)

Zaświadczenie o ukończeniu kursu radiomechaników; Glasgow, 28 kwietnia 1944 r. Z zasobu IPN (archiwum osobiste Pawła Ziai - dar prywatny Marka Ziai)

Paweł Ziaja - pierwszy od lewej. Fot. z zasobu IPN (archiwum osobiste Pawła Ziai - dar

prywatny Marka Ziaj)

Służbę wojskową Paweł Sędziwój odbywał we wspomnianym Centrum Wyszkoenia Łączności (*Signal Training Centre*) w Ośrodku Wyszkoeniowym Sekcji Dyspozycyjnej Oddziału Specjalnego Sztabu Naczelnego Wodza. W okresie od 27 kwietnia do 12 października 1944 r. ukończył sześciomiesięczny kurs podstawowy radiomechaników przy *The Royal Technical College* w Glasgow, gdzie później, w 1945 r., był przez cztery miesiące instruktorem na kursie radiomechaników. 29 czerwca 1945 r. starszy szeregowy Paweł Sędziwój został upoważniony do noszenia Znak Łączności. W okresie od 22 grudnia 1945 r. do 31 maja 1946 r. był odkomenderowany do 9. Kompanii Radiomechaników - *Dechmont Old Camp* w Cambuslang, gdzie odbył kurs obsługi sprzętu radiowego. Służbę wojskową zakończył w stopniu kaprała 21 września 1946 r.

Emigracyjne życie

Po wojnie Wielka Brytania borykała się z problemem zatrudnienia i zakwaterowania, dlatego zachęcano Polaków do powrotu do kraju. Paweł Ziaja nie chciał wracać do komunistycznej Polski. Powrócił do prawdziwego nazwiska, po czym wstąpił do Polskiego Korpusu Przynsposobienia i Rozmieszczenia (PKPR). Był zdolnym rysownikiem, posiadał wiele umiejętności: potrafił malować, naprawiać instalacje elektryczne i odbiorniki radiowe oraz fotografować. Z uwagi na swoje specjalistyczne, potrzebne na ówczesnym rynku pracy, wykształcenie otrzymał zatrudnienie w *British Communications Corporation Limited* jako inżynier elektryk. Firma ta zajmowała się produkcją ręcznych, a także mobilnych nadajniko-odbiorników.

Decyzja o pozostaniu w Wielkiej Brytanii zaowocowała małżeństwem zawartym 21 lipca 1951 r. z Angielką Sylwią Iris Killer, z którą doczekał się dwóch synów. Paweł Ziaja zmarł nagle, 18 września 1978 r.

Paweł Ziaja w trakcie szkolenia.

**Polmont, 1946 r. Fot. z zasobu
IPN (archiwum osobiste Pawła
Ziai - dar prywatny Marka Ziai)**

**Zaświadczenie o
odkomenderowaniu do 9.
Kompanii Radiomechaników.
Glasgow, 22 grudnia 1945 r. Z
zasobu IPN (archiwum osobiste
Pawła Ziai - dar prywatny Marka
Ziai)**

**Paweł Ziaja, lata powojenne. Fot.
z zasobu IPN (archiwum osobiste
Pawła Ziai - dar prywatny Marka
Ziai)**

Więcej interesujących materiałów na profilu Archiwum IPN

COFNIJ SIĘ